

NA KŘIŽOVATCE? – SE ZAMRZLÝM SEMAFOREM

Náhorní Karabach v roce 2007

Ondřej Ditrych

červenec 2007

1. ÚVOD

Poslední okamžiky existence SSSR a první chvíle po pádu tohoto zkolabujícího obra provázela v části (post)sovětského prostoru bezprecedentní vlna etnického násilí. Ve střední Asii se podařilo tyto bouře utišit a etnické konflikty jsou do současnosti rozsahem i územně velmi omezeny. Ve Ferganském údolí zažila etnické čistky a násilí populace Mesketských Turků v roce 1989, střety mezi uzbeckým a kyrgyzským obyvatelstvem o rok později postihla jihokyrgyzstánská města Oš a Üzgen a v následujících letech docházelo k drobným střetům v enklávních a pohraničních územích. Komunitární násilí, jen okrajově s etnickým nádechem, potom doprovázelo i občanskou válku regionálních frakcí v Tádžikistánu (1992-1997). Na jižním Kavkaze však etnické násilí, které zachvátilo trojici oblastí požívající v sovětských dobách autonomního statutu v rámci jiných titulárních svazových republik – Náhorní Karabach, Abcházii a Jižní Osetii –, vedlo kromě mnoha obětí na životech a nedobrovolných přesunů obyvatelstva k strnutí těchto konfliktů ve stavu „ani válka, ani mír“. Tyto etnopolitické konflikty tak zůstávají nejvýznamnější hrozbou mezinárodní bezpečnosti v jihokavkazském regionu, ať už samy o sobě či ve spojení s dalšími bezpečnostními hrozbami, jimiž místní nově nezávislé státy procházející složitým procesem transformace čelí – především s nedostatkem vnitřní suverenity (*undergovernment*) a rozlézajícími se chapadly organizovaného zločinu.

Všechny zmíněné jihokavkazské konflikty sdílejí několik společných rysů. Kromě „strnulosti“ mírového procesu jsou to zejména etnické nacionalismy – militantní, vzájemně konfliktní národní ideologie – konstruované nově se rodícími či transformujícími politickými elitami – jako nástroje společenské mobilizace v podmínkách pocíťované vnější, nezřídka existenční, hrozby v podobě druhého společenství; geopolitické předivo národních zájmů velmocí (Rusko, USA) a regionálních mocností (Turecko, Írán), pro něž se jižní Kavkaz stal políčkem v nové „velké hře“, kde výhrou je kromě politického vlivu zejména přístup k nerostnému bohatství Kaspické pánve; a kvazistátní politické instituce, které jsou výsledkem procesu transformace autonomií ze sovětského období. Zejména první dvojice rysů přitom přispívá k současnému neutěšenému stavu a nepřilíš nadějným vyhlídkám na změnu v blízké budoucnosti: prosadit tvář v tvář společnostem mobilizovaným vyhoceným etnickým nacionalismem mírovou dohodu, mající nutně kompromisní povahu, by v současnosti pro politické elity, pokud by racionálně vyhodnotily její prospěšnost a netěžily nadále z reprodukováného diskursu

nebezpečí – jak činí – bylo téměř nemožným úkolem. Přístup ruské vlády, která účelově využívá separatistických kvazistátů jako nástroje nátlaku na nově nezávislé státy v „Zakavkazsku“ (Gruzie, Ázerbájdžán, Arménie) naproti tomu brání dosažení velmocenského konsensu o nutnosti vyřešení těchto konfliktů, což je účinnou *vnější* překážkou dosažení míru.

Význam konfliktu o Náhorní Karabach, jemuž jsou věnovány následující řádky, spočívá – ve srovnání s konfliktem abcházským a jihoosetinským – především v dopadu na bezpečnostní a politické vztahy mezi dvěma nově nezávislými státy, Arménií a Ázerbájdžánem, které jsou přímými účastníky konfliktu i mírových jednání. Nepřátelské vztahy mezi těmito dvěma zeměmi, společně s pocitovaným ohrožením a ekonomickou bloádou Arménie ze strany sousedního Turecka, účinně brání vytvoření jihokavkazského *bezpečnostního společenství*, vrhají Arménii do nechtěné izolace, brání jejímu zapojení do projektů regionální spolupráce, např. na budování produktovodní sítě a nutí ji – nikoliv s nadšením – přilnout se k jedinému spojenci, který (podle jejího mínění) může zaručit její bezpečnost – Rusku. Záměrem této práce je – po krátké retrospektivě – shrnout současnou situaci a nastínit budoucí vývoj tohoto konfliktu, který lze z výše uvedeného hlediska považovat za úhelný kámen soudobé jihokavkazské politiky.

2. VE ZPĚTNÉM ZRCÁTKU

Náhorní Karabach, tedy *Černá zahrada*, je kusem malebné, avšak chudé a málo rozvinuté země na svazích Malého Kavkazu na ázerbájdžánské straně bývalé hranice mezi Arménskou a Ázerbájdžánskou SSR. Území s většinou arménského obyvatelstva (v jehož jazyce je nazýváno *Arcach*), která však začala od pozdních 70. let slábnout a umocňovat tak pocit „obležení Turky“ (pachatelem starých křivd na arménském národě)¹ pohánějící společenskou mobilizaci, jež později vyústila v etnopolitický konflikt, v sovětském období od Arménie odděloval úzký pruh země rozdělený do několika ázerbájdžánských okresů. První etnické čistky se zde odehrály již roku 1905 jako součást tzv. Tatarsko-arménské války a další následovaly v následující dekádě, kdy byla ruská moc opět v krizi

---

¹ Za „Turky“ jsou v tomto schematizujícím pojetí považováni i Ázerbájdžánci.

– tato charakteristika se ve světle těchto a pozdějších událostí ze sklonku 80. let zdá pro střety mezi Armény a Ázerbájdžánci ostatně příznačná.²

Dnešní konflikt o Náhorní Karabach, který byl bolševiky po váhání a ve světle mezinárodních souvislostí – tj. slibně se rozvíjejících vztahů s Tureckem, které je s ázerbájdžánským etnikem kulturně a jazykově spřízněno –, přirknut Ázerbájdžánské SSR jako její autonomní oblast (1923), je svou povahou zcela moderní. Souvisí totiž s vynořivším se fenoménem etnického nacionalismu, obecně příznačným pro komunistické režimy, jejichž ideologická podstata byla v 80. letech téměř zcela rozdrolena a jehož sílu umocňovala v SSSR i poněkud uvolněná atmosféra *glasnosti*. Náhorní Karabach, území s pramalou materiální hodnotou, se v kontextu rodícího se zrcadlivého ázerbájdžánského a arménského nacionalismu oboustranně konstitutivně stal historickou teritorializací národní paměti, „posvátnou zemí“ obsahující paměť společného počátku „státnosti“ a zlatého věku obou společenství.³ Právě zde, spíše než v útlaku ze strany titulárního etnika Ázerbájdžánské SSR, leží příčiny společenské mobilizace umně živené a řízené nově se rodícími politickými elitami, které se jí na obou stranách chystaly – podobně jako v mnoha jiných oblastech postsovětského prostoru či na Balkáně – využít ve střetu o mocenské pozice.

Rozbuškou eskalace etnického násilí se však v březnu 1988 stal pogrom ve městě Sumgait v blízkosti Baku, se silnou arménskou menšinou a právě nedávno přichozími uprchlíky ázerbájdžánské národnosti z Arménské SSR.⁴ Pozadí události s několika desítkami obětí není stále uspokojivě vyjasněno, za viníky byli označeni mj. místní mafie usilující o likvidaci arménské obchodní konkurence, ázerbájdžánská i arménská vláda usilující o eskalaci konfliktu či moskevské konzervativní kruhy usilující o diskreditaci obrodného procesu.⁵ Jisté je, že sovětská vláda a milice zde skutečně sehrály značně

---

² Tadeusz Swietochowski, cit. in Svante Cornell, *Small Nations and Great Powers* (London: RoutledgeCurzon, 2003) 73.

³ Srov. Ondřej Ditrych, „Konfliktní historiografie na Kavkaze: Příklad Náhorního Karabachu,“ *Navýchod*, 1/2006; koncept teritorializace národní paměti je převzat z knihy Anthony Smithe *Myths and Memories of the Nation*, Oxford: Oxford University Press, 1999.

⁴ K prvním přesunům obyvatelstva mezi oběma svazovými republikami došlo po násilném střetu ve vesničce Čardakli předchozího roku (1987); následující historický přehled vychází z Ondřej Ditrych, „Náhorní Karabach a řešení konfliktů podle realistické tradice,“ *Mezinárodní vztahy* 4/2006.

⁵ Stuart J. Kaufmann, *Ethnic Fears and Ethnic War in Karabakh* (Washington: Center for Strategic and International Studies, 1998) 23; Melander, Eric, „The Nagorno-Karabakh Conflict Revisited: Was the War Inevitable?“ *Journal of Cold War Studies* 3/2 (2001) 59.

kontroverzní úlohu – nejenže mohly zasáhnout a nezasáhly, ale Kreml patrně konflikt dokonce podněcoval šířením dezinformací, propouštěním kriminálních živlů z vězení či např. odpojením telefonní sítě. Tato skutečnost nahrává podezření, že centrální sovětská vláda, vedena principem *divide et impera*, mohla přispět k eskalaci konfliktu, neboť se obávala, že Zakavkazsko podobně jako Pobaltí bude usilovat o vyvázání ze SSSR. Svou roli mohly sehrát i dezinformace a neschopnost či neochota Kremlu jasně vyjádřit svoji představu o budoucnosti Náhorního Karabachu – například Arméni nezřídka a patrně neopodstatněně chápali kremelskou pozici jako v této věci jim nakloněnou. V dalších měsících došlo k nové vlně přesunu obyvatelstva, jejímž výsledkem bylo téměř úplné etnické vyčištění Arménie od turkofonní (ázerbájdžánské a kurdské) populace. Na zasedání ÚV KSSS 28. června byla Michaiilem Gorbačovem přes opakované arménské žádosti o připojení Náhorního Karabachu potvrzena územní nedělitelnost Ázerbájdžánu, avšak 1. prosince Nejvyšší sovět Arménské SSR na základě práva Náhorního Karabachu na sebeurčení jednostranně prohlásil připojení oblasti k Arménii.

Následujícího roku byla krátkodobě ustavena přímá sovětská správa nad celou autonomní oblastí. Zároveň v Arménii i Ázerbájdžánu vznikla nacionalistická hnutí Arménské národní hnutí a Ázerbájdžánská lidová fronta (té bylo uchopení politické moci v zemi zabráněno zásahem sovětských výsadkářů 20. ledna 1990) a byly zformovány první paramilitární skupiny. V první polovině roku 1991 přistoupila ázerbájdžánská prosovětská vláda ve spolupráci s Rudou armádou k tzv. Operaci Kolečko, etnické čistce 24 arménských vesnic v Náhorním Karabachu. Politická reprezentace Náhorního Karabachu byla brutalitou zásahu donucena k ústupkům a jednáním s republikovou vládou, následně však byla nahrazena radikálním křídlem karabašských elit a akce tak spíše než ke zklidnění konfliktu přispěla k jeho eskalaci.

2. září 1991 – v době, kdy většina svazových republik vyhlášovala nezávislost – přistoupil ke stejnému kroku též Náhorní Karabach. V reakci na toto prohlášení do Karabachu vstoupila ázerbájdžánská armáda, jež se stále nacházela v procesu formování, neboť ministerstvo obrany vzniklo teprve v září a branci ázerbájdžánské národnosti byli z Rudé armády povoláni až v říjnu,⁶ a po ní též arménské jednotky. Ještě toho podzimu, 26. listopadu 1991, Ázerbájdžán zrušil Náhornímu Karabachu autonomní status a rozdělil jeho území mezi přilehlé okresy – samozřejmě bez praktického účinku, neboť území se

---

⁶ Suzanne Goldenberg, *Pride of Small Nations* (London: Zed Books, 1994) 165.

již nenacházelo pod kontrolou vlády. Bezprostředně poté, 8. prosince 1991, se v Náhorním Karabachu konalo referendum, v němž 99 % populace – Ázerbájdžánci se jej nezúčastnili – potvrdilo svou vůli odtrhnout se od Ázerbájdžánu. Ve stejné době se z oblasti stáhly sovětské jednotky, čímž byl odstraněn jediný narázník, jenž dosud odděloval paramilitární jednotky obou soupeřů.⁷

Rozpad Sovětského Svazu k 1. lednu 1992 znamenal pro Ázerbájdžán katastrofu, neboť při řešení karabašského problému se tradičně spoléhal na moskevské centrum a nebyl připraven území bránit vlastními silami – na rozdíl od Arménie, jež se již dříve přesvědčila, že na SSSR nelze v prosazování jejího nároku na připojení Náhorního Karabachu spoléhat. Po etnické čistce v městečku Chodžali nedaleko karabašské metropole Stěpanakertu, provedené arménskými jednotkami ve spolupráci s 366. divízi ruské motorizované pěchoty, přerostl 26. února konflikt v plnohodnotnou válku. Přestože Ázerbájdžán podnikl několik úspěšných protiofenzív, nepodařilo se mu vážně narušit šňůru arménských strategických úspěchů od dobytí Lačinu a Kelbadžáru – spojnic Náhorního Karabachu s Arménií – až po drtivý útok vedoucí k obsazení několika dalších přiléhajících okresů v době, kdy Ázerbájdžánem zmítala vnitropolitická krize. Po krátkém příměří v roce 1993 a čtveřici rezolucí RB OSN, které vyzývaly k ukončení násilností a okupace „nedávno obsazených oblastí Ázerbájdžánu“ (UN SC Resolution No. 822), aniž však jmenovitě označily okupanta, arménské jednotky ještě rozšířily své územní zisky, aby nakonec přistoupily na ruským ministerstvem obrany dojednané příměří z 16. května 1994, které zůstává v platnosti dodnes. V důsledku bojů se pod arménskou/náhorně-karabašskou kontrolou ocitlo totiž nejen 92,5 % bývalé autonomní oblasti Náhorní Karabach – tj. 4 061 km² z celkem 4 388 km², což představovalo 5,1 % území Ázerbájdžánské SSR – ale též pětice okresů mimo samotné území Náhorního Karabachu, částečně zahrnující spornou historickou oblast Zangezúr – Kelbadžár (1 936 km²), Lačin (1 836 km²), Kubatly (802 km²), Džebrail (1 050 km²) a Zangelan (707 km²) – a přesně neurčitelné části dvou dalších: Agdamu a Fizuli. Těchto sedm okresů má celkovou rozlohu až 7 409 km², což je téměř dvojnásobek velikosti samotného Náhorního Karabachu.⁸

Mírová jednání – kromě příměří dohodnutých ještě ve válečné fázi konfliktu za prostředkování Íránu nebo Ruska – probíhají pod hlavičkou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a zejména její Minské skupiny, které od roku 1996 předsedá tzv. Trojka tvořená Ruskem, USA a Francií.

---

⁷ Cornell 91.

⁸ Nagorno Karabakh: Viewing the Conflict from the Ground (Brussels: International Crisis Group, 2005) 1.

Drtivá většina schůzek se odehrává formou jednání na úrovni prezidentů či ministrů zahraničí – tzv. Pražský proces, zahájený v roce 2004 – za prostředkování zástupci zástupců předsednictva Minské skupiny nebo na vrcholných schůzkách SNS. Hlavními otázkami při jednáních jsou od jejich počátku:

- 1) *konečný právní status území* – rozdíl mezi tzv. vertikálním/horizontálním řešením svrchovanosti ve vztahu Náhorního Karabachu k Ázerbájdžánu, v němž se střetává mezinárodní norma územní nedělitelnosti s právem na národní sebeurčení
- 2) *budoucí postavení přiléhajících okresů* – zvláště Lačinu a Kelbadžáru, které představují pozemní spojnice s Arménií a jejichž obyvatelstvo bylo před válkou v drtivé většině turkofonní
- 3) *návrat uprchlíků do Náhorního Karabachu a okolních okresů a zajištění jejich bezpečnosti*
- 4) *mezinárodní záruky* – např. rozmístění mezinárodních jednotek, formální usnesení
- 5) *forma dosažení konečného urovnání* – od řešení „vše naráz“ přes „krok za krokem“ (o klíčové otázce konečného statutu území by bylo rozhodnuto až po uskutečnění řady opatření k posílení důvěry), které navrhla OBSE (1997) k „společnému státu“, záměrně sémanticky nejasnému řešení načrtnutém ruskou diplomacií (1998) či snaze dospět k řešení územní směnou, kterou by Ázerbájdžán odstoupil Náhorní Karabach za část Zangezuru – území, které jej odděluje od exklávy Nachičevan (jednání v Key West na Floridě, 2001)⁹

Pozice obou přímých účastníků konfliktu doznala za třináct let od dohodnutí příměří jen malých změn. Ázerbájdžán vychází z požadavku územní nedělitelnosti svého území a obnovení suverenity nad Náhorním Karabachem při novém dojednání blíže neupřesněné „rozsáhlé“ autonomie a prohlašuje, že v případě nutnosti je ochoten dosáhnout tohoto cíle i použitím síly. Arménie trvá na mezinárodním uznání práva národního sebeurčení karabašských Arménů – přičemž poukazuje mimo jiné na dnešní existenci karabašské státnosti jako *fait accompli* – a až donedávna odmítala přistoupit na možnost vzdání se části okupovaného území jako opatření k posílení důvěry, neboť tento *cordon sanitaire* představuje pro Republiku Náhorní Karabach (RNK) strategickou ochranu před možným

---

⁹ Srov. Ditrych, op.cit.

ázerbájdžánským útokem. Přes jistý pokrok v některých otázkách, například ochotu Arménie (vlivem rovnováhy moci naklánějící v důsledku zprovoznění ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan, který umožnil značné navýšení ázerbájdžánského vojenského rozpočtu) navrátit podle tzv. formule 5+1+1 (Lačín + Kelbadžár) v rámci opatření k posílení důvěry Ázerbájdžánu ta okupovaná území, která nepovažuje za životně důležitá pro obranu Republiky Náhorní Karabach (RNK), totiž stále není shoda v otázce nejzákladnější – konečném statutu Náhorního Karabachu. Hovoří se o referendu odloženém o několik let, avšak jeho forma by jistě byla předmětem ostrých střetů – zejména v otázce, kdo by se jej po násilných přesunech obyvatelstva účastnil a jaká otázka by byla voličům položena. Těžko překonatelnou překážkou zůstává mobilizované veřejné mínění ve společnostech po desetiletí živených štvavým etnickým nacionalismem, zvláště v situaci, kdy je nacionalistická protirežimní opozice připravena z jakýchkoliv možných ústupků těžit pro své politické cíle.¹⁰

3. MEZINÁRODNÍ OBLEVA V NEDOHLEDNU

Prozatím poslední z řady setkání prezidentů a ministrů zahraničí Ázerbájdžánu a Arménie se odehrálo 9. června 2007 v Petrohradě, podobně jako v minulosti u příležitosti vrcholné schůzky SNS. Rovněž podle totožného scénáře – rozhovoru Ilhama Alijeva a Roberta Kočarjana předcházela na základě nadějných zpráv ve sdělovacích prostředcích jako už mnohokrát v minulosti (např. před schůzkami na floridském Key West v roce 2001 nebo francouzském záměčku v Rambouillet v roce 2006) velká očekávání a na okamžik se zdálo, že vyřešení konfliktu je na spadnutí. Arménský ministr zahraničí hovořil o tom, že „ještě nikdy jsme nebyli urovnání tak blízko.“¹¹ Podobná slova volil i španělský ministr zahraničí a úřadující předseda OBSE Miguel Angel Moratinos.¹² Také Matthew

---

¹⁰ Při posledních parlamentních volbách v Ázerbájdžánu (2005) se opozice pokoušela zopakovat ukrajinský „demokratizační“ scénář a aby si získala světové veřejné mínění, přijala i osvědčenou oranžovou symboliku. Při budování oranžového stanového městečka povzbuzoval demonstranty vůdce radikálního křídla opozice Ali Kerimli s jasným odkazem ke karabašskému konfliktu: „Bojíte-li se policejních kordonů, jak chcete válčit?“

¹¹ Eurasianet.org, 11. června 2007.

¹² Cf. “Nagorno Karabakh: Standstill, Time-Out, Stalemate, or Deadlock?” RFE/RL, 22. června 2007.

Bryza, americký vyjednávač v „Trojce“, dal průchod nadšení, když prohlásil, že u několika témat je možno očekávat průlom – Arménie měla mimo jiné potvrdit souhlas s odevzdáním Lačinu a Kelbadžáru. Po tříhodinovém jednání prezidentů však před novináři následovalo pouze mlčení.¹³ Sporá následná vyjádření zúčastněných aktérů přesto nechávají alespoň úzkou skulinou nahlédnout do vyjednávací „kuchyně“. Podle Bernarda Frassiera, francouzského zástupce v „Trojce“, byly arménské a ázerbájdžánské straně nabídnuty alternativní způsoby řešení.¹⁴ Arménský ministr zahraničí Vartan Oskanijan byl ještě o něco sdílnější. Na stole podle něj leží třístránkový dokument, který předpokládá „řešení formou ‘balíčku’“. Časový rozvrh je možností, ale všechny otázky musí být zodpovězeny předem.¹⁵ Tento postup řešení, ač představovaný jako balíček, přitom připomíná starší schéma krok za krokem, v němž by bylo o konečném statu Náhorního Karabachu až po předem dohodnuté řadě opatření k posílení důvěry, a Oskanijanovo vyjádření tak dokládá jistý ústup z původně vytyčených arménských pozic. Vyřešení základního problému jednání – budoucího postavení Náhorního Karabachu – však prozatím zůstává neřešitelným problémem. V loňském roce (2006) přinesly sdělovací prostředky zprávy, že se strany dohodly na uskutečnění referenda přibližně v desetiletém výhledu, avšak otázky související s jeho uskutečněním patrně zabránily dalšímu pokroku a přiměly ázerbájdžánského ministra zahraničí Elmara Mamjedyrova k prohlášení, že lidové rozhodování o osudu Náhorního Karabachu je v současnosti pro Baku „nepřijatelné“.¹⁶ Mimo diskusi pro ázerbájdžánskou stranu rovněž zůstává přijetí RNK jako strany mírových jednání, tedy návrat k uspořádání před rokem 1997. Poslední kolo rozhovorů tak beze zbytku dokládá vývoj nastíněný v minulé kapitole. Arménské naděje, že se otázku řešení podaří na mezinárodní úrovni spojit s problémem Kosova, se tak staly planými.¹⁷

---

¹³ Nutno dodat, že Bryza stihl ještě před konáním schůzky zchladnout a 7. června prohlásit, že „v tuto chvíli nelze říct, že bychom v Petrohradě očekávali nějaký zvrat.“ Citováno ibid.

¹⁴ [PanArmenian.net](#), 11. června 2007.

¹⁵ *Ibid.*, 14. června 2007.

¹⁶ [Eurasianet.org](#), 11. června 2007.

¹⁷ Vyjádřil je např. místopředseda arménského parlamentu Vahan Hovhannisjan, když prohlásil v arménských sdělovacích prostředcích, že „není jasné, proč se Kosovští Albánci mohou odtrhnout a Arméni v Karabachu ne“ ([PanArmenian.net](#), 18. června 2007).

4. POLITICKÝ VÁNEK V BOUŘI NEPŘEROSTE

Konání voleb v Ázerbájdžánu a Arménii bylo pozorovateli konfliktu po jeho „ustrnutí“ tradičně vykládáno nikoliv jako naděje na průlomovou změnu, ale spíše jako nevíтанá překážka jednání mezi elitami, které bývají v těchto obdobích citlivější na hlas lidu – přestože ani pozvolna se otevírající ázerbájdžánský režim ani lépe si stojící vládu arménskou nelze považovat za liberální demokracie, demokraciemi podle neklasické teorie demokracie jako *procesu* nepochybně jsou, v čemž podle některých autorů spočívají mnohá úskalí.¹⁸ V tomto duchu se prozatím vyvíjejí i úvahy o nastávajících prezidentských volbách v Arménii – v nichž už nemůže kandidovat Robert Kočarjan – i Ázerbájdžánu, které nejspíš ve funkci potvrdí İlhama Alijeva (2008).

Překvapení a změnu nepřinesly ani předloňské parlamentní volby v Ázerbájdžánu, ani květnové parlamentní volby v Arménii. Kabinetu v Jerevanu nadále vévodí Arménská republikánská strana, kterou doplňuje Strana arménské prosperity a Arménská revoluční federace (*Daškaksutjun*). Ministerským předsedou zůstává bývalý ministr obrany Serž Sarkisjan, člen Kočarjanovy karabašské kliky, která roku 1998 ovládla arménskou politiku, a žhavý kandidát na prezidentské křeslo, které se po Kočarjanovi příští rok uprázdní. Pouhá personální výměna v nejvyšších patrech arménské politiky a předpokládané znovuzvolení Alijeva tak s nejvyšší pravděpodobností potvrdí kontinuitu pozic stran mírových jednání. Samotná skutečnost konání voleb potom už dnes umožňuje očekávat, že k vyřešení konfliktu o Náhorní Karabach s nejvyšší pravděpodobností nedojde dříve než v roce 2009.

Poněkud stranou, vzhledem k neúčasti při mírových jednáních, zůstávají nadcházející prezidentské volby v samotné Republice Náhorní Karabach, které se uskuteční 19. července. Arkadij Ghukasijan, prezident RNK od roku 1997, který byl v roce 2002 znovuzvolen téměř 90 % odevzdaných voličských hlasů, již podle ústavy nemůže kandidovat potřetí. Podle odhadů by jej měl v úřadě nahradit dosavadní šéf Služby státní bezpečnosti Baho Sahasijan, jehož podpořil Ghukasijan i jeho – v RNK nejsilnější – Demokratická strana Arcachu. Účast dalších kandidátů v prezidentském klání, např. Vani Ovanesijana, profesora Arcašské státní university, tak bude nejspíše pouze formalitou k vyvolání zdání plurality. Konání voleb v RNK dokládá fungování kvazistátních institucí – a jejich nepřiliš liberální

---

¹⁸ Srov. Snyder, 2000; Zakaria, 2003.

charakter (který se jinak projevuje také v omezené úloze opozice obecně a uzavřenosti sdělovacích prostředků), který je zdůvodňován trvajícím ohrožením a „otázkami“, s nimiž se země musí potýkat. Mezi ně podle společného vyjádření nejsilnějších politických stran v RNK patří „uznání nezávislosti, demokratizace státních institucí a zlepšení socioekonomických a demografických podmínek.“¹⁹ Na vývoji v jednání o budoucím uspořádání této politické jednotky, jejíž instituce požívají značnou měrou vnitřní suverenity (pokud bude tato vymezena výhradně jako kapacita státních institucí, nikoliv např. jako zahrnující také subjektivní element jednání, manifestaci vůle lidu),²⁰ schází jim však suverenita vnější v podobě mezinárodního uznání, se však s nejvyšší pravděpodobností neodrazí.

5. (BEZ)NADĚJNÉ VYHLÍDKY

Vyhlídky na vyřešení konfliktu o Náhorní Karabach se ve světle výše uvedených skutečností z pohledu pozorovatele v roce 2007 nezdají příliš nadějně. Přes přechodně vyvolávané nadšení ve sdělovacích prostředcích se mírová jednání od uzavření příměří v roce 1994 neposunula příliš vpřed. Z Náhorního Karabachu se tak hrozí stát další „dlouhodobě nevyřešený problém“ světové politiky vedle např. palestinského konfliktu, jemuž však bude věnována daleko menší míra pozornosti světových politiků, sdělovacích prostředků a veřejného mínění než dění na Blízkém východě. Neblahé důsledky tohoto stavu byly již nastíněny v úvodu. Se stále déle trvajícím „ustrnutím“ karabašského konfliktu a novými zdroji vojenského rozpočtu Ázerbájdžánu díky příjmům z kaspické ropy – byť ne v očekávané míře – navíc každým rokem roste (zatím stále ještě poměrně nízká) pravděpodobnost, že se Baku uchýlí k násilnému řešení a pokusí se území bývalé autonomní oblasti a přiléhajících okresů obsadit silou.

---

¹⁹ Citováno podle „Nagorno Karabakh Gears Up for the Presidential Election,” *RFE/RL*, 26. dubna 2007.

²⁰ Srov. Christopher Bickerton, Philip Cunliffe a Alexander Gourevitch, *Politics without Sovereignty* (London: UCL Press, 2007).

Přestože se situace zdá bezvýchodná, zcela beznadějná není. Silný podnět ke změně však musí vyjít nikoliv od přímo zúčastněných stran, které se točí v bludném kruh vzájemně neusmiřitelných požadavků, ale z konsensu mocností, jejichž zájmy se na jižním Kavkaze kříží. Základní podmínkou změny je redefinování bezprostředních ruských zájmů v této oblasti, které se v duchu přísně realistické hry s nulovým součtem omezují na oslabování nově nezávislých zemí a udržování nestability, která brání průniku dalším vnějším aktérům, resp. která by přivodila “změnu geopolitické reality ve sféře ruských strategických zájmů,” jak se vyjádřil ministr zahraničí Sergej Lavrou.²¹ Zostření pozornosti upírané na jižní Kavkaz jako strategický region z hlediska energetické bezpečnosti a konflikt o Náhorní Karabach jako rozhodující proměnnou tamějších bezpečnostních vztahů na straně USA a Evropské unie současně s přijímáním legitimních ruských zájmů v oblasti je dalším krokem na cestě z patové situace nestabilního míru. Zvláště EU by v tomto ohledu měla zaujmout rozhodnější pozici. Přes investice ve výši přesahující za posledních patnáct let 1 miliardu EUR nedosáhla její kavkazská politika, od roku 2004 pod hlavičkou Evropské politiky sousedství (*European Neighbourhood Policy*, ENP), doposud zaznamenaníhodných výsledků.²² Za hlavní příčiny tohoto neutěšeného stavu lze přitom považovat zanedbávání bezpečnostní dimenze, nedostatečné podmiňování poskytování finančních prostředků a, slovy *International Crisis Group*, „obcházení“ místních etnopolitických konfliktů spíše než vyvíjení úsilí o vyřešení, k němuž má ostatně ENP podle strategie formulované v roce 2004 směřovat (podobně jako k zasazování se o dobré sousedské vztahy).²³ Zanedbání bezpečnostní roviny ENP se projeví nejen v omezení její účinnosti jako takové, ale do budoucna se zvláště s ohledem na energetickou bezpečnost EU může ukázat jako velmi krátkozraké. Právě EU – na rozdíl od USA a jisté míře také NATO – je přitom v příznivém postavení, neboť její identita jako mnohostranné mezinárodní organizace zamezuje tomu, aby jakékoliv kroky, které na jižním Kavkaze podnikne, byly interpretovány jako geopolitická ofenzíva.

---

²¹ *The Wall Street Journal*, 11. ledna 2006.

²² Vít Střítecký, “The South Caucasus: A Challenge for the ENP,” (ed.) Petr Kratochvíl, *The European Union and Its Neighbourhood: Policies, Problems and Priorities* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006) 59. Dostupné na <http://www.iir.cz/upload/Publikace/The_EU_and_its_Neighbourhood.pdf>.

²³ *Conflict Resolution in the South Caucasus: The EU's Role* (Brussels: International Crisis Group, 2006) 18; srov. také Michal Thim, “Geneze a perspektiva Evropské politiky sousedství,” *Mezinárodní politika* (4/2007) 4-6 a základní strategický dokument ENP, *European Neighbourhood Policy: Strategy Paper* (Brussels: Commission of the European Communities, 2004), dostupný na <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf>.

Ondřej Ditrych je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů, členem Východoevropského programu a Rady Výzkumného centra AMO a doktorandem mezinárodních vztahů na Fakultě sociálních věd UK. Kontakt: ondrej.ditrych@amo.cz, ditrych@iir.cz.
